

Az oral history megjelenésének és térhódításának további fontos velejárója, hogy ráébredt bennünket az elmondható történetek sokaságára és sokféleségére. Közhely, hogy ugyanaz az interjúalany is másként „emlékezik” a vele megtörtént dolgokra, ha különböző időben és helyzetekben beszélünk vele ugyanarról a személyes múltról. S természetesen az ebből az anyagból szerkesztett oral history történelem is több különféle történetet tárhat az olvasó elé – aminek a szelekció és az azt vezérlő szempont a közvetlen oka. Márpedig ez utóbbi a történetírás mondhatni általános vonása, mely hivatásos történetmondás többnyire az egyetlen múlt, többféle történelem elvét váltja valóra (pedig a hite szerint nem ezt kellene tennie).

S végül, az oral history arra is rávezet bennünket, hogy a történetmondás, mint afféle szolgáltatás, alternatív formákban (eltérő műfajokban) képes számunkra továbbadni a múlt „üzenetét”. Jellegeből adódóan „a tanúk megszólalnak, és hitelesen vallanak a múltról”, igénynek (elvárásnak) megfelelően a nyers formában közreadott eredeti emlékezésanyagok (kvázi forráskiadványként) keltik-kelthetik az autentikus történetmondás képzetét (ami, persze, pusztá illúzió). Analitikus módon is található azonban a múlt oral historyba foglalt képe, midőn a kutató forrásként használja fel azt saját története(i) elmondása végett. S kiegészítő (akár színesítő, akár értelmező) szerepben, a hagyományos történetírói narratívába beépítve is jól hasznosulhat az oral history. Mindez beszédesen jelzi az eltérő olvasói igények hatását a narrátor megválasztott beszédmódjára, amely így egyformán legitim módját képviseli a történeti működésnek. Ahogy persze nincs ez másként általában véve a történetírásban sem.

K. Horváth Zsolt (történész, ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet)

A megtisztelő felkérésre adott válaszom egyetlen problémára szorítkozik: az empirikus kutatás, történeti gyakorlat szintjén mit gondolok egy szubjektumhoz tapadó forrás értékéről.

A szóbeli történeti források alkalmazásának elméleti dilemmáiról, azt hiszem, már – magyar nyelven is – szinte minden fontos, megkerülhetetlen dolog elhangzott. Ezen a ponton be kell vallanom, korábbi lelkesedésemet némileg korrigálva, hogy – a német *Alltagsgeschichte*, de főként a jóval önreflektivebb olasz *microstoria* teljesítményéből kiindulva – az interjú felhasználhatóságának helyét, mértékét önmagamban részben felülbíráltam. Röviden annyit lehetne erről elmondani itt, hogy a biografikus módszer – melyet az olasz társadalomtörténet preferál, s melyet magamhoz is közeleink gondolok – nem több, mint a mikrotársadalom vizsgálatának helye, plasztikusabban „ürügye”, s az adott esetben felhasznált interjúkra felettébb gyanakodva tekintenek a történészek. Nem a „régí nóta”, vagyis a szóbeli források történeti „hitelessége” okán, sokkal inkább azért, mert az ilyen természetű dokumentumok többnyire az életút linearitását, homogenitását, befejezettségét tárják elénk. A *microstoria* életrajzi eljárása az „én”-t, az egyént inkább a mindennapos konfliktusokban, kisebb-nagyobb cselekvésekben megnyilvánuló megélt tapasztalat fényében kívánja vizsgálni. Kevésbé a lineáris módon elmesélt tanúságtételekre koncentrálni munkája folyamán, merthogy azok akarva-akaratlanul az „én” retrospektív módon kikerekített, elrendezett „arcélét” mutatják, hanem azokban az egyéni élményekben, a külső politikai-társadalmi világgal való konfrontációkban keresi az individuum különösségét, amelyek az „én” egyediségének, helyettesíthetlenségének forrásai. Különösen problematikus tehát, hogy az interjú múlthoz való viszonya nem *dialogikus* természetű, a megjelenítendő „én” nem dinamikájában, hanem – az interjú

készítésekor érvényes – *statikus állapotában* rögzül. Az oral history használatával kapcsolatban tehát azért módosult a véleményem, mert az az egykor élt szubjektumot – paradox módon – nem mint viszonyokban élőlt föltételezi, hanem a mindenkori jelen tekintetét, politikai, társadalmi, erkölcsi, esztétikai beállítódásait társítja egy elmesélt múltbéli „én”-hez. A szöveg valósága jelentősen leegyszerűsíti, kikerekíti, problémamentessé teszi a múlt komplex valóságát, s nem tudja megmutatni azt, ami *a múltban befejezetlen maradt*. A konfliktusokban megmutatkozó, vitatkozó, cselekvő „én” azonban nem csak az életút *véghezvitt* részére enged rákérdezni, de a lehetőségekre, az elképzeltre és a hipotetikusra is.

A fentebbi megjegyzéseim azonban nem jelentik azt, hogy ne készítenék és használnék föl továbbra is szóbeli forrásokat. Ám az interjúkban talált – ginzburgi értelemben vett – nyomokat igyekszem „kíméletlen módon” kijátszani más kútfőkből (hivatalos jegyzőkönyvek, feljelentések, ügynöki jelentések, privát és hivatalos levelezések stb.) nyert információk ellen. Célom nem az így szerzett, egymásnak olykor gyökeresen ellentmondó adatok korrigálása, hanem inkább egy *több szempontú történeti elemzés* megvalósítása. Amennyiben igaz, hogy egyetlen ember sem uralhatja az életéről szóló történetek összességét, hogy az egyén sokszor nincs tudatában annak, miként vélekednek róla, úgy egy ilyen többirányú biográfikus módszer azzal az előnnyel járhat, hogy visszaadja a történetírásnak a komplex, a nem lineáris történeti időt, s egyszersmind megadhatja az esélyét annak, hogy az egyént ne saját szubjektuma, hanem a szó legszorosabban vett értelmében mikrotársadalmi kontextusa felől közelítsük és értsük meg.

Kónya Anikó (*pszichológus, ELTE Pszichológiai Intézet, Kognitív Pszichológia Tanszék*)

Az *emlékezet* jelentése némileg eltér a tudományok fogalomhasználatában. Kognitív pszichológiai nézőpontból tekintve önmagában az emlékezet természete a kérdés, és a kutatás ökológiai iránya számára válik fontossá az emlékezeti anyag gyűjtése. Például a személyesen megtapasztalt történelmi emlékek gyakran élénken kiemelkedő emlékek, melyek az érzelmi emlékek gazdag gyűjteményét képezhetik. Bár történelmi emlékekről van szó, az alapkérdés az emlékezetkutatás számára az marad, hogy miben tér el ezeknek az emlékeknek a képződése és formája a közönséges emlékektől, mi okozza e néhány esemény megkülönböztetett emlékezeti fennmaradását. Az élénken fennmaradó, részletgazdag emlékek a közeseményt személyes részletekkel együtt tartják fenn. Az elméletekben az emlék biológiai, viselkedési és megismerésben betöltött szerepe emelkedik ki, és a pszichológiai elméletek az agytudomány felől kapnak alátámasztást. Arra a kérdésre keressük tehát folyamatosan a választ, hogy mi az emlék, akár mint formát akár mint folyamatot tekintjük. Bár a történelmi (közéleti) emlékek vizsgálata a példaként említett területen az érzelmi emlékezeti rendszer feltárását szolgálja, az eredmények visszafordíthatóak a megélt és visszaemlékezett történelmi emlék értelmezésébe. Így például, a vakuszerűen kiemelkedő emlékek fényképszerű részletessége felveti az emlékezet pontosságának kérdését, és rámutat, hogy az emlék igazsága, hitelessége még az élénk emlék esetében is csak szójáték.

Az emlék letisztult fogalmára épülnek rá azok a személyes (énes) dinamikák, társas kapcsolatokat és kollektív-kulturális háttérrel figyelembe tartó szempontok, amelyek kiterjesztik az emlékezet fogalmának magyarázó erejét – és egyre közelebb visznek a valóságban megje-